

Ekonomik

EYLÜL/2022

KONU: GÖÇ

TÜRKİYE'DE ARTAN GÖÇMEN KARŞITLIĞININ NEDENLERİ VE ÇÖZÜMÜNE İLİŞKİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

AYHAN KAYA / İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYE'DE ARTAN GÖÇMEN KARŞITLIĞININ NEDENLERİ ve ÇÖZÜMÜNE İLİŞKİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi

ÖZET

Türkiye'yi son aylarda derinden etkileyen sosyo-ekonomik ve politik istikrarsızlık, çoğunluk toplumunun mültecileri bir tür günah keçisi olarak görmesine zemin hazırlamıştır. Ülkede kökenleri Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar giden Arap karşıtlığı son yıllarda yükselme eğilimine girmiştir. Bu yükselme eğilimi, sadece Suriye'den gelen mültecilerin ve zengin Körfez ülkelerinden gelen Arapların sayılarının artmasıyla açıklanamaz. Bir yandan Türkiye'de giderek artan ekonomik ve mali kriz, öte yandan sağ popülist bir siyaset yapma biçiminin sonucu olarak ortaya çıkan siyasal ve toplumsal kutuplaşma olgusu da Suriyeli mültecilerin ve Körfez ülkelerinden gelen diğer Arapların birçok yerli grup tarafından günah keçisi olarak ilan edilmesine ve Arap karşıtlığının yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla, Türk vatandaşlarının ortak hafızasında yer alan geçmiş deneyimlere ve Türk hükümetinin yaygınlaştırdığı "ensar", "muhacirlik" ve "misafirlik" söylemleri üzerinden Suriyelilerin geçici olduklarına ilişkin egemen bir yargının toplumda yer etmesi nedeniyle Suriyelilerin toplumsal kabulü konusunda önemli bir takım sınırlılıklar ortaya çıkmıştır. Ensar, Muhacirlik ve Misafirlik gibi söylemlerin iktidardaki siyasetçilerce sıklıkla tekrarlanması, Suriyeli mültecilerin din kardeşliği üzerinden geçici bir süre için de olsa kabulünü mümkün kılmıştır. Ancak geçiciliğe vurgu yapan aynı söylemin varlığı nedeniyle, zaman geçtikçe ülkeyi terketmedikleri görülen Suriyelilere karşı milliyetçi, dışlayıcı ve Arabofobik bir toplumsal refleksin giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Bu yazının amacı, Türkiye'de artan göçmen ve Arap karşıtlığının arkasında yatan sosyo-ekonomik ve politik nedenleri analiz etmek ve artan göçmen karşıtlığının önlenmesi konusunda yerel ve ulusal düzeyde neler yapılabileceğine ilişkin bir takım politika önerileri geliştirmektir.

GİRİŞ

Bu yazının kaleme alındığı Ağustos 2022 ayında Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı neredeyse 4 milyonu bulurken, zaman içerisinde mültecilik ve göç konusunun fazlasıyla siyasallaştırıldığına tanık olunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarı tarafından Körfez Savaşı sırasında yaşanan önceki benzeri kitlesel göç süreçlerinde de görüldüğü üzere, Türkiye'nin 1951 Cenevre Mültecilerin Haklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye koyduğu coğrafi çekince nedeniyle Suriye'den gelen göçmenleri "mülteci" statüsüyle tanımak yerine "misafir" olarak tanımlamayı tercih ettiği bilinmektedir. 2001 yılında Avrupa Birliği (AB) tarafından şekillendirilen ve 1990'lı yıllarda özellikle Bosna-Hersek'ten gelen sığınmacıların kitlesel göçünü yönetmeyi amaçlayan ve hatta Ukraynalı mültecilere de uygulanan Geçici Koruma Yönergesi¹ örneğinden esinlenilerek tasarlanan ve 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'ne istinaden Suriyelilerin Türkiye'deki varlığı geçicilik ilkesi ile birlikte anılmıştır.² Bu süreçte, özellikle Ensar Ruhü³, din kardeşliği, kültürel benzerlik gibi dini ve kültürel referanslarla anılan Suriyelilerin toplumsal kabulünde belli ölçüde başarı elde edilmiştir (Kaya, 2020). Ancak, özellikle 2019 yılındaki yerel seçimlerin ardından metropolitan kentleri kaybeden AKP'nin de içine dahil olduğu geniş kapsamlı toplumsal kesitin mülteci karşıtı bir söylemi sahiplendiği görülmektedir (Erdoğan vd., 2021). Ensar söylemi, misafirlik ve din kardeşliği üzerinden yönetilen kitlesel göç sürecinin toplumsal kabul boyutu ülkede yükselen toplumsal ve siyasal kutuplaşma ve artan ekonomik kaygılar nedeniyle büyük yara almıştır (Kaya vd., 2021). Yapılan araştırmalarda AKP seçmeninin dahil olduğu ve neredeyse Türkiye nüfusunun %80'nini oluşturan kitlenin Türkiye'deki Suriyeli varlığından rahatsız olduğu araştırmalarla saptanmıştır (Erdoğan, 2020). Yerli halkın değişen söz konusu tutumu Suriyeli mülteciler tarafından da sıklıkla dile getirilmektedir (Kaya vd., 2021).

Çoğunluk toplumu içerisinde sıklıkla görmeye alıştığımız bu tür tutumlar, yerel yetkililerin ve bölge sakinlerinin ekonomik krizin yanı sıra toplumsal ve politik kutuplaşmadan muzdarip olması nedeniyle daha yaygınlaşmıştır. Böylesi tutumlar, ana akım siyasi partilerin ülkedeki çok sayıda Suriyelinin varlığını istismar etmeye çalıştığı seçim dönemlerinde daha da görünür hale gelmiştir. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık zamanlarında, milliyetçi ve popülist gündem daha

1. Avrupa Geçici Koruma Konsey Yönergesi için bkz. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF>, Erişim tarihi 29 Temmuz 2022.
2. Geçici Koruma Yönetmeliği (2014/6883) metni için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>.
3. Ensar kavramı, metafor olarak Hz. Muhammed'i destekleyen Medine halkına ve putperestlerin kontrolünde olan Mekke'den Medine'ye Peygamber ile göç eden Müslümanlara (muhacirin veya göçmenler) atıfta bulunur. Ensar metaforu, başlangıçta geçici bir duruma işaret etmektedir, çünkü Müslümanlar daha sonra güçleri yetip şehri putperestlerden geri aldıktan sonra Mekke'ye dönmüşlerdi. Bu nedenle AKP hükümeti, Suriye mülteci krizinin çözümüne ilişkin eylemlerini meşrulaştırmak için bir tür İslami sembolizm kullanmıştır. AKP yöneticileri, Hz. Muhammed ve sahabesine yardım eden Medinelilere atıfta bulunarak, sürekli olarak Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yardım etme rolünü Ensar'ınkiyle karşılaştırmıştır. Suriyeli mülteciler, AKP iktidarı tarafından Ensar ve Muhacirin (Yardımcılar ve Hicret edenler/Göçmenler) söylemi çerçevesinde tanımlanarak insani bir sorumluluk çerçevesinde karşılanmaktan ziyade, dini ve hayır temelli bir çerçevede karşılanmışlardır (Erdemir, 2016).

belirginleşirken, yetkililer kültürel, etnik ve dini açıdan farklı olan diğerlerine yönelik düşmanlığı genelleştirmeye çalışırlar. Mülteciler kolaylıkla “aşâğılık”, “habis”, “tehlikeli” veya “tehditkar” olarak tasvir edilebiliyorlar (Wodak ve van Dijk, 2000). Halkla iletişim ve gerekli dil becerilerinden yoksun olan mültecilerin çoğu, çoğunluk toplumun büyük bir kısmı tarafından üretilen bu tür etiketlere, basmakalıp yargılara ve yabancı düşmanı tutumlara itiraz etmekte zorlanmaktadır (Marfleet, 2013).

2019 yerel seçimlerinin ardından yükselmeye başlayan geri dönüş söylemi üzerine, özellikle İstanbul başta olmak üzere bazı illerde uluslararası ve geçici korumaya yönelik iç kontrollerde önemli bir artış görülmüştür. Kamu yetkililerinin geçici koruma altındaki Suriyelilerin ülke içi hareketliliğine yönelik uzun süredir benimsediği esnek yaklaşımın terk edildiği gözlemlenmiştir. Örneğin İstanbul Valiliği'nden yapılan açıklamayla Suriyelilere belli bir tarihe kadar kayıt yaptırdıkları illere dönmeleri için süre verilmiş ve bu süre içinde kayıt illerine dönmeyen kişilerin koruma başvurularının askıya alınacağı ifade edilmiştir. Sonrasında bu süre uzatılmasına rağmen hem uluslararası hem de geçici koruma yararlanıcıları için iç kontrollerin çok daha sıkı hale getirildiği gözlemlenmiştir (Kaya vd., 2021). Ayrıca 2016'daki Fırat Kalkanı Harekâtı, 2018'de Kuzey Suriye'de Kürtlerin kontrolündeki Afrin bölgesinde yapılan Zeytin Dalı Harekâtı ve 9 Ekim 2019'da başlayan Barış Pınarı Harekâtı örneklerindeki askeri operasyonlar Türkiye'deki Suriyeliler için geri dönüş vurgusunu daha görünür hale getirmiştir. 2022 yılında ise, geri dönüş söyleminin ekonomik kriz ve toplumsal kutuplaşma gibi nedenlerden ötürü gerek AKP iktidarı gerek muhalefet partileri tarafından daha da sahiplenildiği görülmektedir. Bir yandan CHP tarafından 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin kazanılması durumunda Suriye ile diplomatik ilişki kurulacağı ve Suriyelilerin gönüllü geri dönüş sürecinin hızla hayata geçirileceği ifade edilirken⁴, Cumhurbaşkanı ise 3 Mayıs 2022 tarihinde yaptığı bir açıklamayla kısa zamanda 1 milyon civarındaki Suriyelinin ülkesine geri dönmesini sağlayacak nitelikte Suriye'nin kuzeyinde faaliyetlerde bulunduğunu açıklamıştır⁵. Her ne kadar, muhalefet ve iktidar tarafından yapılan her iki açıklamanın ihtivasi ve geri dönüş için benimsenen yöntemler çok farklı olsa da iki tarafın da geri dönüş söylemini sıkıca benimsedikleri görülmektedir.

Öte yandan, Türkiye'deki siyasal partiler ve kamuoyu yoğun bir şekilde Suriyelileri geri göndermekle ilgilenirken, Suriyeliler arasında AB ülkeleri gibi üçüncü bir ülkeye göç etmek şeklinde giderek artan bir eğilimin ortaya çıktığı görülmektedir. 2015 yılı verileriyle günümüzdeki veriler karşılaştırıldığında, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu mevcut sosyo-ekonomik ve politik koşullar içerisinde Suriyelilerin giderek artan bir oranda koşulların el vermesi durumunda AB ülkelerine gitmeyi arzu ettikleri görülmektedir. Özellikle genç ve kalifiye Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasında da böyle bir eğilimin

4. Kemal Kılıçdaroğlu'nun geri dönüş söylemi konusunda CHP'nin resmî sitesinde yer alan haber için bkz., Cumhuriyet Halk Partisi (16 Temmuz 2021), <https://chp.org.tr/haberler/chp-ideri-kilicdaroglu-suriyeli-kardeslerimizi-huzur-icinde-kendi-ulkelerine-gonderecegiz>. Erişim tarihi 14 Ağustos 2022.

5. Cumhurbaşkanı tarafından yapılan geri dönüş konulu açıklamalar hakkındaki bir gazete haberi için bkz., BBC Türkçe (3 Mayıs 2022), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61307585>. Erişim tarihi 14 Ağustos 2022.

yaygın olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Yanaşmayan, 2018), Suriyeliler arasındaki yeniden göç etme eğilimi çok şaşırtıcı olmamalıdır. Suriyeliler arasında AB üyesi devletler tarafından 2015 yılında “Mülteci Krizi” olarak nitelendirilen süreçte Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteciler mevcut koşullar içerisinde Türkiye’de yaşamaktan memnun olduklarını ve dolayısıyla AB ülkelerine göç etmeyi düşünmediklerini ifade ederken, daha sonraki yıllarda artan ekonomik zorluklar, siyasal ve toplumsal kutuplaşma ve pandeminin de yol açtığı yoksullaşma gibi nedenlerden ötürü Suriyelilerin ölüm riskini dahi göze alarak AB ülkelerine göç etmeyi düşündükleri tespit edilmiştir. Kaya ve Kıracı’nın İstanbul’daki Suriyeliler çalışmasında (2016), Sınmazdemir vd. tarafından 2016 yılında yapılan çalışmada, Suriyelilerin %1,6- %5 kadarlık bir kısmının mevcut koşullar altında AB ülkelerine göç etmeyi düşündükleri saptanırken, 2019 ve sonrasında yapılan çalışmalarda bu oranın %50’yi aştığı görülmüştür (Erdoğan, 2020; Jancevicz, 2021). Suriyeliler arasında giderek artan üçüncü bir ülkeye göç etme isteği önemli sorunların olduğunu göstermektedir. Türkiye’de Covid-19 pandemisiyle birlikte ağırlaşan ekonomik koşullar hiç şüphesiz en fazla mülteciler gibi savunmasız grupları etkilemektedir. Türkiye vatandaşlarını da derinden etkileyen sosyo-ekonomik ve politik istikrarsızlık, çoğunluk toplumunun mültecileri bir tür günah keçisi olarak görmesine zemin hazırlamaktadır.

Bu çalışmada yer alan görüşler, bulgular ve tespitler 2015 yılından bu yana gerek kişisel olarak gerek farklı araştırma ekipleriyle birlikte İstanbul, Bursa, Şanlıurfa, İzmir, Ankara gibi kentlerin kentsel ve kırsal kesimlerinde Suriyeli mültecilerle, yerel aktörlerle, kamu kurumu temsilcileriyle, ilgili Sivil Toplum Kuruluşları (STK) temsilcileriyle yapılan görüşmelerden yararlanılması suretiyle elde edilmiştir. Çalışmada ayrıca, gerek Türkiye gerek uluslararası kaynaklı göç ve mülteci literatüründen de yararlanılmıştır. Çalışmanın teorik çerçevesi, yer yer Sosyoloji ve Siyaset Bilimi disiplinlerinin bize sunduğu yaklaşımlar, yer yer Sosyal Psikoloji disiplini tarafından aktarılan değerlendirmelerden beslenmektedir. Bu çalışmada ilk önce mevcut durumun kısa bir analizi yapıldıktan sonra, Suriyelilerin kamusal alanda giderek görünür olmalarının toplumsal, ekonomik ve siyasal açıdan ne anlama geldiği konusu tartışılmaktadır. Çoğunluk toplumu ile Suriyeliler arasında günümüzde giderek artan toplumsal gerilimin büyük ölçüde kalıcı hale gelen göçmenlerin kamusal alanda görünürlükleriyle bağlantılı olduğu gerçeğiyle ilgisi görülmektedir. Kamusal alanın paylaşımı konusunda farklı gruplar arasında gerilimlerin ortaya çıkmasının aslında Suriyelilerin kamusal alanda pay almaya ve dolayısıyla kamusal alana entegre olma çabalarıyla bağlantılı olduğu görüşü ifade edilmektedir. Suriyelilerin kamusal alanda var olan sosyal, ekonomik, politik ve kültürel kaynaklardan yeterince yararlanamamaları ve toplumsal dışlanmaya maruz kalmaları durumunda gettolaşma eğilimine girdikleri de bilinmektedir. Sınırlı kaynakların paylaşılması sürecinde ortaya çıkan rekabet zaman zaman gerilimlere yol açmaktadır. Bu rekabetin yönetilmesi istihdam süreçlerinin formalleşmesiyle mümkün olabilmektedir. Ancak Türkiye’deki iş piyasalarının büyük ölçüde enformal olması nedeniyle kaynakların bölüşümü süreçlerinde

ortaya çıkan gerilimler zaman zaman kontrolden çıkabilmektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında ise bugüne değin Suriyelilerin toplumsal kabulü için iktidar çevreleri tarafından kullanılan ensar, muhacirlik ve misafirlik gibi daha çok dini içeriği olan söylemlerin sonuna geldiği vurgulanmaktadır. Geçicilik vurgusu bulunan bu söylemlerin işlev göremez hale geldikleri ve hatta bu söylemlerin Suriyelilerin geçici oldukları fikrini benimseyen çoğunluk toplumuna ait bireylerin kalıcılık sergileyen Suriyelilere karşı hissettikleri hasmane tutumları beslediği görülmektedir. Çalışmanın son kısmında ise çoğunluk toplumu ile Suriyeliler arasında artan toplumsal gerilimlerin önlenmesine yönelik birtakım politika önerileri sunulmaktadır.

Kamusal Alanda Görünür Olmak

Ensar, muhacirlik ve misafirlik gibi dini içerikli siyasal söylemler üzerinden toplumsal kabul pratikleri zaman geçtikçe işlevselliğini yitirmeye başlamış ve etkisini artıran ekonomik krizle birlikte “merhamet” ve “misafirperverlik” şeklindeki yaygın anlatı yerini endişe ve gerilime bırakmaya başlamıştır. Özellikle yoksulluğun yaşandığı ve kaynakların zor koşullarda bölüşülebildiği kentlerin kenar mahallelerinde daha sık görülmeye başlanan toplumsal gerilimler, gruplar arasındaki etkileşimlerin iş piyasalarında, kamusal alanlarda ve okullarda karşılaşmaların ve etkileşimlerin daha sık yaşanmaya başlamasının kaçınılmaz sonuçlarından biri olarak da okunabilir. Kamusal alanda karşı karşıya gelen toplumsal gruplara ait bireyler arasında zaman zaman gerilimlerin ortaya çıkmasının normal olduğunu söyleyen ve Gordon W. Allport (1954) ve Henri Tajfel (1981) gibi sosyal psikoloji alanındaki önemli isimlere göre, kamusal alandaki bu tür gruplar arası karşılaşmalardan kaynaklanan gerilimler zamanla yerini uyum içinde bir arada yaşam pratiğine bırakabilir. Bu tür karşılaşmalarda genellikle kamusal alana yeni eklenenler ‘ötekiler’ grup bütünlüğüne tehdit olarak görülürler ve bu nedenle karşılıklı saflaşmalara yol açabilirler (Tajfel, 1981). Bu tür toplumsal gerilimlerin varlığı, göçün başlangıcından bu yana daha çok kendi içine kapalı bir takım toplumsal adacıklar şeklinde varlıklarını sürdüren Suriyelilerin, bir anlamda, kabuklarından çıkıyor olmalarının ve dolayısıyla kamusal alana eklenme çabası gösteriyor olmalarının bir sonucu olarak da okunabilir.

Kentsel alanda sosyo-ekonomik kaynakların paylaşımı sürecinde ve özellikle iş piyasalarında yaşanan rekabet kamusal alanın oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Göç Araştırmalarında bir ekol olan Şikago Sosyoloji Ekolü, göç ve insan hareketliliklerinin beslediği kentsel alanda uyum konusuyla bilimsel açıdan ilgilenen ilk kurum olmuştur. Söz konusu ekolün temsilcilerinden Robert E. Park ve diğerleri (1925), kentin iş bölümü, para, ulaşım, iletişim ve sosyal hareketlilik ile değişen doğası hakkında önemli saptamalarda bulunmuşlardır. Robert Ezra Park’ın ünlü “Etnik İlişkiler Döngüsü” adlı teorisi, kentsel alana yeni eklenen bireylerin ve grupların uyum süreçlerinde sırasıyla dört farklı aşamadan geçildiğine işaret eder: (1) Karşılaşma ve ilişki kurma; (2) sınırlı kaynaklar üzerinde rekabet; (3) devletin yeni gelenleri barışçıl şekilde kamusal alana dahil etmesi ve (4) isteğe bağlı veya zorunlu entegrasyon.

Bu teoriye göre, kentsel alana henüz eklenen kitleler önce kentin sakinleriyle karşılaşır. Bu karşılaşma anı, yeni gelenlerin farklı dinsel, kültürel ve etnik kökenlerden geliyor olmaları durumunda, kendi içinde potansiyel bir gerilim barındırır. Park, bu gerilim potansiyelinin varlığını oldukça normal karşılar. İkinci aşamada, kentin yeni sakinleri ile önceki sakinleri

arasında ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel kaynaklar üzerinde rekabete girişirler. Söz konusu bu rekabet, ilişkilerin gerilmesine ve siyasallaşmasına neden olabilir. Rekabet nedeniyle ortaya çıkan gerilimi büyümeden çözebilecek tek aktör devlettir. Buradaki devlet, merkezi devlet aktörleri olabildiği gibi yereldeki belediyeler de olabilir. Devletin uzlaştırmacı ve eşitlikçi müdahalesini içeren bu aşama, entegrasyon sürecinde üçüncü aşamayı teşkil eder. Böylece, devlet düzenleyici bir aktör olarak entegrasyon sürecindeki en önemli taraf olduğunu gösterir. Dördüncü ve son aşamada ise, kente yeni gelen grupların toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel süreçlerine tam olarak eklenmesi beklenir. Park'ın kentsel alana entegrasyon konusundaki vurgusu, kentin yeni sakinlerinin daha çok yapısal, toplumsal, ekonomik ve siyasal süreçlere katılımları konusundadır.

REKABET VE ASABIYE'NİN BOZULMASI: Paralel Toplumsal Yapılanmalar

Artık uzun yıllardan beri Türkiye'de yaşamakta olduklarını kabul etmemiz gereken Suriyelilerin kentsel alanda dilleri, kültürleri, mutfakları, dini kimlikleri ile, istihdam, eğitim ve sağlık hizmetleri yönündeki talepleriyle mevcut sosyo-ekonomik kaynakların bölüşümü sürecinde Türkiye toplumuyla rekabet içine girdikleri görülmektedir. Söz konusu bu rekabet biçimlerinin neden olduğu bir takım kentsel ve toplumsal gerilimlerin ortaya çıkmasıyla birlikte Suriyeli toplulukların kendilerini, değerlerini, geleneklerini, dillerini ve toplumsal örgülerini korumaya çalıştıkları görülmektedir. Bu çerçevede, toplumsal dayanışmanın Suriyeliler arasında daha büyük bir önemle vurgulanmaya başladığı ve yer yer kentsel alanda gettolaşma örüntülerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Toplumsal dayanışma, sadece çoğunluk toplumunda değil göçle gelen topluluklarda karşılık bulan ve özellikle kriz zamanlarında ihtiyacı fazlasıyla hissedilen önemli bir unsurdur. Covid-19 pandemisi sırasında işsizlik ve yoksulluk gibi nedenlerle daha fazla prekaryalaşma tehdidiyle karşılaşan geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin içinde buldukları sosyo-ekonomik ve psikolojik zorlukları kısmen de olsa aşabilmek için geleneksel dayanışma ağlarını devreye soktukları görülmektedir. Her ne kadar, Suriye'deki Baas rejiminin kontrolündeki gizli haber alma teşkilatı Muhabarat'ın Suriyeli yurttaşlar arasındaki karşılıklı güveni tehdit etmiş olması ve aralarındaki güvensizliğin göç ettikleri yerlere de taşınmış olması dayanışma ve örgütlenme ağlarının inşasını zorlaştırıyor olsa da göçmen toplulukları arasındaki geleneksel dayanışma ağlarının diasporada devreye sokulduğunu görmek mümkündür. Akrabalık, aşiret, hemşehrilik ağlarına sıkça bağlı olduklarını gördüğümüz Suriyeliler, İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Kilis, Bursa gibi kentlerde bu ağları yeniden inşa edebilmektedirler.

13. yüzyılın önemli sosyal bilimcilerinden İbn-i Haldun, sosyal uyumun ve dayanışmanın ortadan kalktığı, kaosun ve düzensizliğin yaşandığı savaş durumlarında, diğer bir deyişle Asabiye'nin bozulduğu durumlarda Müslüman toplumlarının kendilerini koruyabilmek için kendi içlerine kapandıklarını ve namus, onur, din ve kimlik gibi geleneksel değerleri ön plana çıkarma eğiliminde oldukları yönünde bir saptama yapmıştı (İbn Khaldun, 1969). Bu saptamanın bugün de hâlâ doğruluğunu koruduğunu söyleyebiliriz. Kendi vatanlarından uzak Suriyeli Müslüman toplulukların, sözcülemi Şanlıurfa ilinde yaşadıkları yoksulluk ve giderek uzayan kalış süreleri karşısında çoğunluk toplumun kendilerine karşı sergilediği 'merhametin' ve 'hoşgörünün' giderek zayıflaması karşısında kendilerini ve ailelerini koruyabilmek için defansif nitelikli paralel topluluklar oluşturma eğilimi gösterdikleri söylenebilir. Aslında iş piyasalarına, eğitim alanına,

siyasete ve hayatın diğer alanlarına eşit erişim imkânı bulamayan toplumsal grupların kendilerini korumak için böyle bir refleks geliştirdikleri düşünülebilir.

Bir yandan Suriye iç savaşının neden olduğu travmanın etkileriyle mücadele eden diğer yandan da giderek uzayan misafirlik durumunun neden olduğu sorunlarla başa çıkmaya çalışan Suriyeli katılımcıların genel olarak yerel halk ile çok büyük bir sorun yaşamadıklarını, sadece bazı münferit olaylar yaşandığını ve bu olayları da büyümeden kendilerinin bastırmaya çalıştıklarını ifade ettikleri tespit edilmiştir. Şanlıurfa'da dinlediğimiz Suriyeli katılımcılardan birinin bu konuda bizlere aktardıkları bu açıdan çok anlamlıdır ve temsilidir. Zaman zaman ortaya çıkan ve kamusal alana taşınabilen bu tür gerilimlerin de yerel halkın onlara bakış açılarından kaynaklandığını aktarmışlardır:

Sokakta yürürken bir Türk vatandaşı 'siz mi mültecisiniz, asıl biz mülteciyiz' diyor. Türk vatandaşlarının 100 TL'ye yaptığı işi biz 50 TL'ye yapıyoruz. Bu nedenle bize karşı bir tepki oluştuğunu düşünüyoruz... 'Sizin yüzünüzden bizim iş imkânlarımız azaldı, başka illere gitmek zorunda kaldık' şeklinde tepki gösteriyorlar. Bize Kızılay'dan para geldiği için tepki alıyoruz... 'Size para veriliyor, bize yardım gelmiyor' diye tepki veriyorlar... Polisler bile bizimle sert iletişim kuruyor. Bizi korumaları gerekirken bile sert davranıyorlar."

Yerli topluluklar ile Suriyeliler arasında yaşanan ve özellikle şehir merkezindeki mahallelerde ortaya çıkan gerilimlerin özünde Suriyelilerin iş piyasalarında kayıt-dışı şekilde ucuz işgücü olarak çalıştırılmalarının ücret dengesini yerli topluluklar aleyhine bozmasından kaynaklandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, yoksulluk ve hatta çoğu zaman açlık sınırının altında yaşayan Suriyeli göçmenlerin aldıkları sosyal yardımların, yine yoksullukla mücadele eden bazı yerli gruplar arasında kıskançlığa yol açtığı ve bu kıskançlığın iki grup arasındaki husumeti artırdığı gözlemlenmiştir.

Her ne kadar, Suriyeliler ile çoğunluk toplumuna mensup bireyler arasında yaşanan toplumsal gerilimler sadece göç yönetiminde karşılaşılan sorunlar, kullanılan dini-siyasal söylemlerin işlevselliğini yitirmesi, Covid-19 pandemisiyle derinleşen ekonomik kriz, yaşanmakta olan siyasal kutuplaşma, göçün siyasallaşması gibi nedenlerle açıklanamaz. Söz konusu toplumsal gerilimlerin yerli ve göçmen toplulukların toplumsal belleklerinde yer alan milliyetçiliğe ilişkin birtakım izlerle de bağlantılı olduğu görülmektedir. Çalışmanın bu kısmında söz konusu tarihi toplumsal belleğin ve bellekte yer eden önyargıların izleri sürülecektir.

GEÇ KALAN MİLLİYETÇİLİKLER: Türk Milliyetçiliği ve Arap Milliyetçiliği

Siyaset Bilimi literatüründe geç kalan milliyetçilikler olarak bilinen iki milliyetçilik türü olan Pan-Türkizm ve Pan-Arabizm şeklindeki milliyetçilik anlatılarının ve pratiklerinin birbirinden beslendikleri bilinmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nı takiben, daha çok seküler nitelikleri olan Pan-Arabizm milliyetçiliği Halep'te yaşayan farklı etno-kültürel ve dinî grupların bir arada yaşamasına olanak tanımıştır. Suriye topraklarında 20. yüzyıl başlarında ortaya çıktığı bilinen Pan-Arabizm ideolojisinin büyük ölçüde yine Osmanlı topraklarında aynı yüzyılın başlangıcında giderek belirginleşen Pan-Türkist ideolojinin eleştirisi veya ona reaksiyon olarak doğduğu ifade edilir (Çatı, 2013). Pan-Arap milliyetçiliğinin üzerine inşa edildiği temel varsayım, Arap anlatısının dinî bir içerik taşımadığı ve bu nedenle Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin bir arada yaşamalarına olanak tanıyan bir anlatı olduğu şeklindeki kabuldür. Bu anlatı içinde İslâm dininin ayrıcalıklı bir yeri yoktur ve siyasal elit meşruiyetini İslâm dininden almaz. Arap milliyetçiliğinin giderek İslami bir karakter kazanmaya başlaması, pan-Arap milliyetçiliğinin burjuva bir karakter taşıması, kendi içinde zaman içerisinde ortaya çıkan sekter bölünmelere karşı İslami oluşumların verdiği reaksiyon ile açıklanmaktadır (Watenpaugh, 2005; Çatı, 2013).

Eric J. Hobsbawm ve Terence Ranger (1983) tarafından "geç kalan milliyetçilikler olarak adlandırılan milliyetçilik türlerinin Fransız milliyetçiliği tarafından benimsenen siyasal, evrensel ve uygarlıkçı birtakım öğeler etrafında değil, Alman milliyetçiliği örneğinde olduğu üzere daha çok kültürel öğeler etrafında şekillendirildiği bilinmektedir. Kitlesele Suriyeli göçünün başladığı ilk yıllarda, 14 Aralık 2015 tarihinde İsmet Özel'in yaptığı bir konuşma sırasında Suriyeli mültecileri "ölkelerini düşmana karşı korumadıkları için vatan haini olmakla" itham etmesi şeklindeki yaklaşıma benzer bir söylemin daha sonraki süreçte ölkemizde giderek yaygınlaştığına tanık olduk.⁶ Bu tür bir söylem 2015 yılından bu yana Suriyeli göçmenlere ilişkin yaptığım alan çalışmalarında yerel halkın temsilcileriyle gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda sık sık dile getirilmiştir. İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde derinlemesine mülakatlar yaparken gençlerden biri şu ifadeleri kullanmıştı:

6. İsmet Özel'in 14 Aralık 2015 tarihinde yaptığı konuşmanın videosu için bkz. <https://twitter.com/fazzare/status/67719101273801140>. Erişim tarihi 2 Ağustos 2022.

Çevremdeki herkes Suriyelilerden nefret ediyor. İnsanlar merak ediyorlar Suriyelilerin neden Türkiye'ye geldiğini. Ben onların yerinde olsaydım, ülkemi terk etmezdim, orada kalır ve vatanımı düşmanlara karşı savunurdum. Suriyeliler korkak, o nedenle ülkelerini terk ettiler. Onlar vatan hainidir. Bizim ülkemiz onları kabul etti, başka ülkeler onları almıyor bile. Biz onlara iyilik yapıyoruz, ama karşılığında iyilik görmüyoruz (20 yaşında erkek, mülakat, 16 Kasım 2015, Sultanbeyli).

Türkiye'deki yaygın etno-kültürel milliyetçilik çoğunluk toplumunun özellikle Suriyeli Araplara olan yaklaşımını belirleyen unsurlardan biridir. Türkiye toplumunda hâkim olan önyargılardan birini de bu noktada hatırlatmakta fayda var. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında "Arapların Batılı sömürgeci güçlerle işbirliği yapıp Türkleri arkadan vurdukları" şeklindeki önyargı bugün hâlâ geçerliliğini korumaktadır (Pope ve Pope, 1997). Gerek İstanbul gerekse Güneydoğu Anadolu illerinde yapılan araştırmalarda da görüldüğü üzere, Suriyeliler etno-kültürel kimlikleri üzerinden tarihsel bir anlatıyla dışlanmaktadır. Tarih bilgisinin veya tarihi önyargıların bugün Suriyeli Araplarla karşılaşma sırasında sosyal dışlanmayı besleyen bir referans olarak kullanıldığı görülmektedir (Kaya ve Kırış, 2016).

Araplara yönelik olarak gündelik hayatta yüz yılı aşkın bir süredir sergilenen bu dışlayıcı tutumun izlerine, kuşaktan kuşağa aktarılan deyimlerde ve söylemlerde de rastlamak mümkün. Sözelimi, halk arasında anlaşılmayan bir durumu ifade etmek için kullanılan "Anladyısam Arap olayım," şeklindeki ifade veya karışık durumları ifade etmek için kullanılan "arapsaçı" ifadesi Araplara yönelik geleneksel algı konusunda birtakım ipuçları vermektedir (Ekinci, 2015). Hatta daha eskilere gidildiğinde, halk arasında kullanılan "Arap" sözcüğünün Afrika kökenli insanları da kapsadığı bilinmektedir (Şaul, 2015). Türk Halk Edebiyatı ve folkloru üzerine çalışmalarıyla bildiğimiz Pertev Naili Boratav'ın çalışmalarında da bu tür bilgilere fazlasıyla rastlamak mümkün. Günümüzde halk arasında Suriyelilere ilişkin değerlendirmeler yapıldığında sıklıkla karşılaştığımız "Suriyeliler çok eğleniyorlar", "Suriyeliler sürekli düğün yapıyorlar", "Suriyeli kadınlar çok süsleniyorlar", "Suriyeli kadınlar makyaj malzemelerini çok tüketiyorlar, sanki savaştan çıkan onlar değil biziz", "Suriyeliler eğlence toplumu, biz Urfalılar hüznün ve yas toplumuyuz", "Bizim gençlerimiz Afrin'de onlar için savaşırken onlar burada düğün yapıyorlar ve eğleniyorlar" şeklindeki ifadelerde de görüldüğü üzere değişik dans, müzik ve eğlence olaylarıyla dikkati çeken, bol yemek ve içecek sunulan ve ziyafet görünümü alan bu tür toplantılar halk arasında eskiden beri Arap düğünü olarak anılmaktadır (Boratav, 1958).

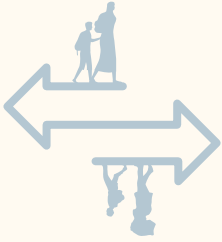
Hiç şüphesiz, çoğunluk toplumu tarafından Suriyelilerin sürekli yaşadıkları iddia edilen bu tür eğlencelerin ve düğünlerin zorunlu göç bağlamında farklı şekillerde değerlendirilmesi de pekâlâ mümkün olabilir. Alman sosyolog Alf Lütke (1989), İngiliz sosyolog James C. Scott (1985) ve Fransız sosyolog Michel de Certeau (1984), kamusal alanda damgalanma, dışlanma ve aşağılanma tehdidi altında olan bireylerin “mış” gibi yaparak bu tür baskılara karşı bir tür rezistans ve dayanıklılık geliştirme veya bu tür sorunlarla baş etme arayışlarına girdiklerini belirtmişlerdir. Sözelimi, Suriyeli kadınların zaman zaman çoğunluk toplumu tarafından kendilerine yöneltilen önyargıları kendi Suriyeli akranlarıyla konuşurken alaycı ve şakacı davranışları, Türk kadınları ve erkekleri hakkında espriler yapmaları zorluklarla baş edebilmek için geliştirdikleri taktikler olarak değerlendirilebilir. Lütke (1989), Scott (1985) ve Michel De Certeau (1984) tarafından daha önce ifade edilen “inatçılık veya dik başlılık (Almanca, eigensinnige)”, “gündelik hayatın küçük başkaldırıları olan dedikodu, şaka, espritüellik, eğlence, kinaye ve metaforik konuşma biçimleri” ve taktiksel davranış biçimleri, hayatta kalabilmek ve geçmişin travmalarıyla baş edebilmek için üretilen yöntemler olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, zaman zaman mültecilerin travmalarından kurtulabilmek için geliştirdikleri hayatta kalma taktiklerinin çoğunluk toplumuna ait bireyler tarafından hayat tarzı farklılığı olarak değerlendirildiği ve bu nedenle gerilimlere neden olduğu görülmektedir.

Kent mültecileri sayısındaki muazzam artış ve bunlara yönelik yeterli yardımların olmaması, bir dizi sosyal sorunu daha da derinleştirdi. Mülteciler, büyük şehirlerde uyum sorunları yaşıyor ve dil engeli Türk toplumuna entegre olma yeteneklerini ciddi şekilde karmaşılaştırıyor. Suriyelilerin gündelik hayatta karşılaştıkları çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Sözelimi, reşit olmayan Suriyeli kız çocuklarının Türk erkeklerle zorla evlendirilmesi ve Anayasa Mahkemesi'nin resmi nikah olmaksızın yapılan dini düğünleri suç olmaktan çıkaran kararı,⁷ Suriyeli kadınların ve kız çocuklarının maruz kaldığı çok eşliliğin yaygınlaşmasına neden olacağına dair güçlenen bir endişe kaynağı olmaya başlamıştır (Kirişçi ve Ferris, 2015). Sokaklarda çoğunlukla Suriyeli olduğuna inanılan kişilerin görüntüsü, özellikle Türkiye'nin batı şehirlerinde yerli halk arasında kızgınlığa neden olmaya başlamıştır. Ayrıca mülteciler ve yerli halk arasında zaman zaman yaşanan şiddet de raporlara geçmeye başlamıştır. Bu da Suriyeli mültecilerin suç, şiddet ve yolsuzlukla ilişkilendirildiğine dair kamuoyundaki algıyı güçlendirmektedir. Bu ve benzeri tutumlar, yerel yetkililerin ve güvenlik görevlilerinin, mülteciler arasında suçluluğun şaşırtıcı derecede düşük olduğu ve Suriyeli toplum liderlerinin suçu önlemede ve mülteciler ile yerli halk arasındaki gerilimi azaltmada çok etkili olduğu gözlemleriyle çelişmektedir (Kaya vd., 2021; Kirişçi ve Karaca, 2015).

7. 27.5.2015 tarihli Anayasa Mahkemesi Kararı için bkz., <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2015-51-nrm.pdf>. Erişim tarihi 12 Eylül 2022.

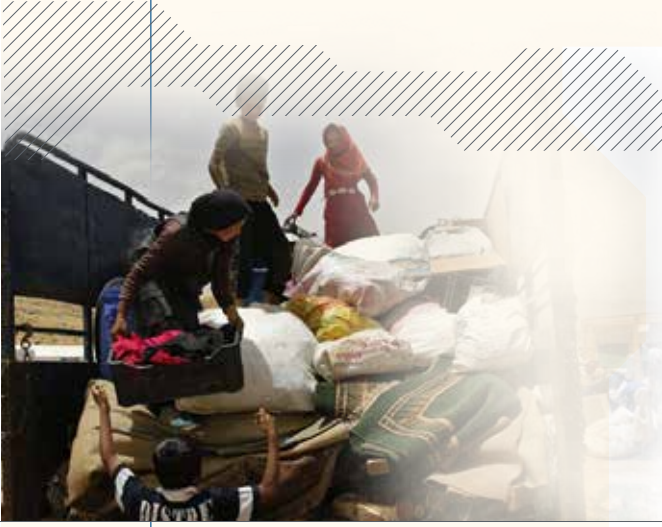

2015 yılının sonlarından itibaren Türkiye'de mültecilerin sorumluluğunun diğer Avrupalı devletlerce yeterince paylaşılmıyor olması, Suriyelilerin giderek kalıcılık arzetmeleri ve tabii ki artan sosyo-ekonomik ve politik baskılar nedeniyle daha önce çoğunluk toplumu içerisinde Suriyelilere karşı beslenen kültürel ve dini yakınlık hissini giderek kaybolmaya başladığı ve bu hissini yerini Türk milliyetçiliğinin almaya başladığı görülmüştür (Erdoğan, 2020; Kaya vd., 2021). Her ne kadar, kültürel ve dini yakınlık söylemi çoğunluk toplumu tarafından benimsenmemeye başlamışsa da, bu söylemin Suriyeliler arasında giderek güçlendiğine de tanık olunmuştur (Kaya, 2020). Türkiye'deki Suriyelilerin hala çok büyük bir kısmı Osmanlı'nın üçüncü büyük ve kozmopolitan vilayeti olan Halep'in sınırları içerisinde yer alan Şanlıurfa, Kilis, Hatay, Kahramanmaraş gibi illerde hayatlarını sürdürmekte ve bu nedenle de kendilerini bir anlamda evlerinde hissedebilmektedirler (Kaya, 2020). Sözelimi, İstanbul'da, özellikle Fatih ve Esenyurt ilçelerinde, Gaziantep'te Şahinbey ilçesinde, Bursa'nın merkez ilçesinde Çarşamba semtinde, Şanlıurfa'nın Hayati Harrani mahallesinde yaşayan Suriyelilerin neden bu ilçeleri veya mahalleleri kendileri ve aileleri için tercih ettikleri sorusuna verdikleri yanıtlarda da Osmanlı İmparatorluğu'ndan bugüne devam eden kültürel, dinsel ve tarihsel bağların fazlasıyla altının çizildiği görülmektedir (Kaya vd., 2021).

İstanbul, Bursa, Şanlıurfa gibi kentlerde gerçekleştirdiğimiz alan çalışmaları sırasında çoğunluk toplumundan bireylerle yaptığımız derinlemesine görüşmelerde ve odak grup toplantılarında katılımcılara gündelik yaşamda Suriyelilerle ilgili neler yaşadıkları sorulmuştur. Bu görüşmelerinde yerli katılımcıların Suriyelilere ilişkin sahip oldukları ve sıklıkla dile getirdikleri bir ifade biçimi üç ilde de karşımıza çıkmıştır. Daha çok milliyetçi saiklerle dile getirilen bu ifade biçimine göre, yerlilerin önemli bir kısmı özellikle genç erkek Suriyelileri "kendi vatanlarına ihanet eden bir grup kaçkın, korkak, vatan haini" olarak görme eğilimindediler. Yerli yurttaşlarla yapılan görüşmelerde dile gelen bu söylemin Türkiye'nin pek çok yerinde sıklıkla kullanıldığını hatırlatmakta fayda bulunmaktadır.

2018 yılının ilk aylarında başlayan Afrin Operasyonu sırasında yerli toplulukların Suriyelilere ilişkin bakış açılarında önemli birtakım dönüşümlere tanık olduk. "Suriyeliler, yatıyor, savaşıyor" şeklindeki ifadeler hep karşımıza çıkmaktaydı ve Afrin Operasyonu ile birlikte giderek artan milliyetçi söylemin daha net bir şekilde duyulduğunu gördük. Bu algıya bir de "Suriyeliler çok rahatlar" ve "onlara yapılan yardımlar ihtiyaç içindeki bizim kendi vatandaşlarımıza neden yapılmıyor" şeklindeki ifade ve soru da eklenince Suriyelilere karşı toplumsal tolerans eşliğinin giderek aşıldığına rastladık. Yine yaşanmakta olan siyasal ve toplumsal kutuplaşma veya parçalanma ile birlikte ortaya çıkan söylemsel farklılaşmayı ve artan milliyetçi refleksi daha iyi resmedebilmek için İstanbul'da 2018 yılının Şubat ayında bir STK temsilcisinin mülakatta bize anlattıklarına kulak verelim:

Suriyelilere yapılan destekler, “Suriyelilerin vergi ödememeleri” gibi konular vatandaşlarımızı rahatsız ediyor. “Benim Suriyeli kadar değerim yok” diyor. Yerel halk “biz ucuz çalışıyoruz ya da iş bulmakta zorlanıyoruz”, “Suriyeliler geldi, işimizi elimizden aldı” diyorlar. Bizim vatandaşlarımız ev ve işyeri bulmakta zorlanıyor. “Suriyeliler yüzünden kiralar arttı” diyorlar. Yerli halk askerlik yaptığını, vergi ödediğini ve bunun önemsenmediğini söylüyor. Bugün 900 bin konutun Suriyeliye verileceği ile ilgili haberler çıktı, bu yerli halkta huzursuzluk yaratıyor. Suriyelilerin burada kalmak istedikleri düşünülüyor, gelen kişilere ev tahsisinde öncelik tanındığında tepki oluyor. >>>

2018 yılındaki Afrin harekâtıyla birlikte Cumhurbaşkanı ve bazı diğer devlet aktörleri tarafından sıklıkla dile getirildiğini gördüğümüz “Suriyelileri ülkelerine geri göndereceğiz” şeklindeki söylemlerin kamuoyunda karşılık bulduğunu ve bir beklenti yarattığının altını çizmek gerekiyor. 2018 yılından bu yana dillendirilmeye başlanan “geri dönüş” söyleminin 2019 baharında gerçekleşen yerel seçimlerde AKP'nin pek çok metropolü ve özellikle İstanbul'u kaybetmesiyle birlikte güçlenmeye başladığı görülmüştür. Suriyelilerin geri gönderilmesi konusu zamanla iktidar tarafından da beslenen milliyetçi bir söylemle birleştirilerek sunulmaya başlandı. Bu süreçte, bazen birtakım yanlış ve eksik bilgilerin de kamuoyunda yer ettiği görülmektedir. 2018 Afrin harekâtı sırasında fısıltı gazetesi yoluyla ortaya çıkan “Suriyeliler için yapılacak 900 bin konut” şeklindeki ifadeler buna işaret etmektedir. Ancak, bu noktada 2018 yılında fısıltı gazetesi yoluyla yaygınlaşan bu tür ifadelerin 2022 yılında gerçekliğe büründüğü bilgisini de hatırlatmakta fayda bulunmaktadır. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 26 Haziran 2022 tarihinde yaptığı açıklama ile Kuzey Suriye'de yer alan İdlip ilinde hazırlıkları devam eden 240 bin kadar evin ülkelerine dönmek isteyen Suriyelilere tahsis edileceği ifade edilmiştir.⁸

Yerli topluluklar arasında Suriyelilere ilişkin bu tür geri dönüş şeklindeki beklentilerin artması, hiç şüphesiz yaşanmakta olan birtakım huzursuzlukların sonucu olsa gerek. Tolerans eşiğinin görece diğer mekanlara göre daha fazla olmasını beklediğimiz kentsel alanlarda dahi Suriyelilere ilişkin yerli toplulukların bakış açılarının ve yaklaşımlarının giderek değiştiğine tanık olunmaktadır. Yine İstanbul'da Şubat 2018'de yaptığımız bir mülakatta, yerli bir yetişkin, Suriyelilere karşı toplumsal hoşgörü eşiğinin aşılmaya başladığını şu ifadelerle dile getirmiştir:

8. Bu konuda bir gazete haberi için bkz., Haber Türk (26 Haziran 2022), <https://www.haberturk.com/icisleri-bakani-soylu-suriye-de-240-bin-ev-yapacagiz-3472787>. Erişim tarihi 14 Ağustos 2022.

Ben her gün metrobüs kullanıyorum. Küçük Suriyeli çocuklar metrobüsün içindeler. İlk geldiklerinde herkes merhametle yaklaştı. Şimdi son dönemde bakıyorum çocuklar itilip kakıyorlar artık, yeri geliyor metrobüsten atılıyorlar. Bize düşmanca bakacak bir nesil yetiştiriliyor. Kimse gelmesin demedi ilk başta, zaten hoşgörülü bir toplumuz. Ama onlardan önce de bizim kayıt dışılık problemimiz vardı, diğer problemimiz de vardı. Şimdi bunlar bizim toplumuzda var, mültecilerle aynı zorlukları çekiyorlar ama onlara yardım yapılmıyor. Çok ileride daha büyük problemler çıkacak...

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, geçicilik söyleminin sonuna gelindiği konusunda yerli topluluklar arasında genel bir yargının oluşmaya başladığı görülebilir. Türkiye'de kendini giderek hissettiren ekonomik kriz, hayat pahalılığı, enflasyonun etkileri, kira ve konut fiyatlarındaki artış, kentsel nüfusun profilindeki hızlı değişiklikler yabancılara ve özellikle Araplara karşı olan tutumun halkın çoğunluğu arasında daha olumsuz bir şekle bürünmesine yol açmaktadır. Bir yandan, "ucuz işgücü" oldukları için işveren çevrelerin bir kısmı Suriyeli ve Afganistanlı göçmenlere daha işlevsel bir yaklaşımla olumlu yaklaşırken veya sayıları hızla artan varsıl yabancılar konut piyasasındaki ve turizm alanındaki talebin artmasına neden oldukları için bazı sektörlerde olumlu karşılanırken, toplumun çoğunluğu ise özellikle Orta Doğu, Afganistan ve Pakistan'dan gelen göçmenler ve mültecilere karşı hayat tarzlarındaki farklılıkları odağına alan medeniyetçi bir yaklaşımla olumsuz yaklaşmaktadırlar.

Bu noktada özellikle Suriyelilere yönelik son birkaç yılda ortaya çıkan iki karşıt yaklaşımın kısaca izini sürmekte fayda bulunmaktadır. Farklı bilimsel çalışmalardaki anekdota dayalı veriler, Suriyeli göçmenlerin sektör fark etmeksizin 'ucuz ve esnek işgücü' olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır (Rottmann ve Kaya, 2020; Erdoğan vd., 2021). Sahadaki gerçeklikle birlikte, "ucuz işgücü" söylemi, 2021 yazında Bursa ve Karacabey'de yürütmekte olan alan araştırmamız sırasında, hükümet üyeleri tarafından daha da vurgulu hâle getirilmiştir. Ağustos 2021'de ABD'nin Afganistan'dan çekilmesinin ardından Taliban'ın geniş bölgeleri ele geçirdiği dönemde, ana akım medyanın Türkiye'nin İran sınırından kaçak olarak giren göçmenlerle ilgili yaptığı yayınlar, birtakım siyasal aktörleri harekete geçirip güçlü bir göçmen karşıtı görüşün oluşmasına neden olmuştur (Aydemir, 2022). Bu yaklaşım göçmen karşıtı sloganlar atan çok sayıda Türk vatandaşı tarafından özellikle Suriyelilere yönelik tepkisel eylemlerde yansımaları bulmuştur.⁹ Hatta, söz konusu göçmen ve mülteci karşıtlığı söylemsel düzeyden çıkıp darp ve

9. Tartışmanın devamı için bkz. <<https://bianet.org/english/world/248842-the-west-will-pray-for-erdogan-s-reelection-as-new-refugee-crisis-looms-says-chp-leader>>
Erişim tarihi 19 Ağustos 2022.

linç eylemlerine de dönüşmüştür. Geline nokta, mülteci ve göçmen karşıtlığı üzerinden kendine bir etki alanı yaratmayı amaçlayan ve kendine bir taban yaratmaya çalışan Zafer Partisi adıyla bir siyasal partinin de kurulmuş olduğu gerçeğinin de altını çizmekte fayda bulunmaktadır. İktidardaki siyasal partinin üyeleri ise Suriyelilerin sınır dışı edilmesi durumunda Türkiye'nin ekonomik olarak daha fazla zarar göreceğini açıkça belirtmiştir (Aydemir, 2022). Örneğin, Cumhurbaşkanı Danışmanı, Suriyeliler ülkeyi terk etmek zorunda kalırsa Türkiye ekonomisinin çökeceğini söylemiştir (Newsbeezer, 2021).

Kültürel ve Dini Benzerlik Söyleminin Sınırları

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Halep vilayetinde yaşayan çok farklı etno-kültürel ve dini grupların varlığını biliyoruz. Bu gruplar arasında Türk, Kürt ve Arap gruplar ve benzeri Müslüman gruplar arasında sürekli bir etkileşim yaşanmış olup, kültürel ve dini benzerliklerden daima bahsedilmiştir. Günümüzde de özellikle AKP tarafından Suriyelilerin kitlesel göçü sırasında sıklıkla kullanılan bu kültürel-dini benzerlik söyleminin toplumsal bellekte sınırları olduğu görülmüştür. Ülkede kökenleri 1. Dünya Savaşı öncesine kadar giden Arap karşıtlığı son yıllarda yükselme eğilimine girmiştir. Bu yükselme eğilimini sadece Suriye'den gelen mülteciler ile birlikte zengin Körfez ülkelerinden gelen Arapların sayılarının artmasıyla açıklanamaz. Bir yandan 15 Temmuz 2016'daki başarısız darbe girişiminin ardından Türkiye'de giderek artan ekonomik ve mali kriz, öte yandan sağ popülist ve dini bir siyaset yapma biçiminin sonucu olarak ortaya çıkan siyasal ve toplumsal kutuplaşma olgusu da Suriyeli mültecilerin ve Körfez ülkelerinden gelen diğer Arapların birçok yerli grup tarafından günah keçisi ilan edilmesine ve kökenleri 1. Dünya Savaşı'na kadar uzanan Arap korkusunun/karşıtlığının (Arabofobi) (Khoury, 1983) yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla, Türk vatandaşlarının ortak hafızasında depolanan geçmiş deneyimlere ve Türk hükümetinin özellikle kitlesel Suriyeli göçünün ilk yıllarında yaygınlaştırdığı ensar, muhacirlik ve misafirlik söylemleri üzerinden Suriyelilerin geçici olduklarına ilişkin egemen bir yargının toplumda yer etmesi nedeniyle, Suriyelilerin toplumsal kabulü konusunda önemli bir takım sınırlar ortaya çıkmıştır (Rottmann and Kaya, 2020; Erdoğan vd., 2021). Ensar, muhacirlik ve misafirlik gibi söylemlerin iktidardaki siyasetçiler tarafından sıklıkla tekrarlanması, Suriyeli mültecilerin din kardeşliği üzerinden geçici bir süre için de olsa kabulünü mümkün kılmıştır. Ancak yine kalıcılığa değil de geçiciliğe vurgu yapan aynı söylemin varlığı nedeniyle zaman geçtikçe ülkeyi terketmedikleri görülen Suriyelilere karşı milliyetçi, dışlayıcı ve Arap karşıtı bir toplumsal refleksin giderek yaygınlaştığı görülmüştür.

Aylan bebeğin 2015 yılının yaz aylarında kıyıya vuran cansız bedeni, Avrupa ülkelerinde mültecilere karşı kısa süreli de olsa bir hoşgörü ikliminin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Bu iklim, büyük ölçüde Türkiye'de de mevcuttu. Ancak daha sonraki aylarda Avrupa'da yükselen sağ popülist toplumsal ve siyasal hareketler nedeniyle söz konusu mülteci dostu hava dağılırken Türkiye'de de Suriyeli ve Arap karşıtı bir iklimin egemen olmaya başladığı görülmüştür. 2015 yılına değin hem yerli topluluklarda hem de Suriyeliler arasındaki hakim olan kültürel ve dini benzerlik söylemi nedeniyle çoğunluk toplumunda Suriyelilere karşı egemen bir toplumsal kabul olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2020). Ancak geçiciliğin bir türlü bitmiyor olması, Suriye'deki çatışmaların varlığı, Türkiye'nin Suriye'deki askeri varlığı çerçevesinde

yapılan tartışmaların devam etmesi ve her şeyden önemlisi 2013 Gezi Hareketi sürecinde belirginleşen ve sonrasında ülke içinde giderek artan siyasal ve toplumsal kutuplaşmanın varlığı, Suriyeli mültecilere karşı olan olumlu havanın dağılmaya başlamasına neden olmuştur. Hatta, bu dönemde Suriyelilere yönelik basmakalıp ifadelerin, önyargıların, toplumsal çatışmaların ve diğer taciz biçimlerinin yaygınlığı da göz önüne alındığında, zaman zaman Suriyelilere karşı linç girişimine de tanık olunmuştur (Gökay, 2015). Daha yakın zamandaki gelişmelere bakıldığında, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun medyaya yansıyan "Suriye rejimi ile muhalefeti uzlaştırma gereği" şeklindeki sözlerinin ardından Türkiye'nin kontrolündeki El Bab kentinde Suriyeliler tarafından Türk bayrağına karşı yapılan saldırı ve Türkiye'ye karşı kullanılan tehditkâr ifadeler Türkiye toplumunda sert tepki ile karşılaşmıştır.¹⁰

Kitlesele göçün başlangıcından bu yana Suriyelilerin ülke içindeki varlığını ve toplumsal kabulünü mümkün kılabilmek için siyasal iktidar tarafından ensar-muhacirlik-misafirlik söylemi kullanılmıştır. Araştırmalar, göçün ilk yıllarında Türkiye halkının çoğunluğunun, genel olarak devlet aktörleri ve özelde hükümet tarafından somutlaştırılan 'Ensar Ruhu' söylemini desteklediğini ortaya koymaktadır. Ensar Ruhu, bir anlamda Arapları ve konuştukları Arapça dilini kutsal olarak gören dindar Müslüman Türk vatandaşları tarafından büyük ölçüde benimsenmiştir. Hz.Muhammed'in Arap kökenli olması ve Kuran dilinin Arapça olması, İslam'ın Arap olmayan diğer coğrafyalarında olduğu gibi Türkiye'deki dindar Müslümanlar için de büyük önem taşımaktadır (Kaya ve Kırac, 2016; ve Deniz vd., 2016).

Ancak, yerli halkın çoğunluğu uzunca bir süredir Ensar Ruhu konusunda pek rahat görünmüyor. 2017 ve 2021 yılları arasında gerçekleştirdiğimiz RESPOND: Avrupa ve Ötesinde Çokkattanlı Göç Yönetimi adlı Ufuk 2020 araştırmamızın bulgularının da sergilediği üzere,¹¹ Ensar söylemi siyasal bir söylem olarak varlığını sürdürürken toplumsallığını büyük ölçüde yitirmiştir. 35 yaşındaki boşanmış, ikisi kendisiyle birlikte yaşayan ve üçü eski eşiyle Halep'te geride kalan beş çocuklu bir kadın, yerel halkın ve yetkililerin onlara nasıl davrandığı şeklindeki sorumuza cevaben şunları söylemiştir:

Şimdi biraz değişiklik var. Artık bizden hoşlanmadıklarını hissediyorum. Bize daha önce yardım ediyorlardı. Mesela çocuklarıma süt desteği alıyorum. Evde olmadığım zaman sütü, muhtarın ofisine bırakıyorlar. Süt almak için oraya gittiğimde, muhtar bize "Artık Suriyelileri istemiyoruz" diye bağıyor (Mülakat, 30 Temmuz 2018, İzmir, 10).

10. Bu konuda ayrıntılı bir gazete haberi için bkz., BBC Türkçe (12 Ağustos 2022), <https://www.bbc.com/turkce/articles/c72d5eqx385o>. Erişim tarihi 14 Ağustos 2022.

11. Respond adlı araştırmamız büyük bir konsorsiyum tarafından gerçekleştirilmiş olup ayrıntılı bilgi için bkz., <https://respondmigration.com/>. Erişim tarihi 15 Ağustos 2022. Araştırma'nın Türkiye ekibinde benimle birlikte Susan B. Rottmann (Özyeğin Üniversitesi), Ela Gökalp Aras ve Zeynep Şahin Mencütek (İsveç İstanbul Araştırma Enstitüsü) yer almışlardır.

İzmir'deki saha çalışması sırasında İstanbul, Ankara ve Şanlıurfa'dakilere kıyasla bu tür deneyimlerle daha fazla karşılaştık. Halepli, evli ve iki çocuklu 27 yaşındaki bir Arap kadın, aynı soruya şu şekilde yanıt vermişti:

Dün, hastaneye gitmek için otobüs durağında kuyrukta bekliyordum. Sırada iki Suriyeli daha vardı. Bir Türk kadın geldi ve Suriyeliler olarak kuyruktan çıkmamızı söyledi. Önce Türkler otobüse binecek, sonra Suriyeliler binecek dedi. O, otobüs şoförü değildi, başka bir yolcuydu. Oturmamıza izin vermedi ve bize tuhaf tuhaf baktı. Otobüslerde de böyle olaylar oluyor, bizi otobüsü kalabalıklaştırmakla suçluyorlar (Mülakat, 16 Ağustos, İzmir, 11).

Benzer şekilde, evli ve 4 çocuklu 48 yaşındaki bir erkek, İzmir'de yerli halk tarafından nasıl karşılandıkları sorulduğunda şunları söylemiştir:

İlk yıllarda iyi insanlarla karşılaştık ama zaman geçtikçe kötü insanlarla karşılaşıyoruz. Genç erkekler evimizi taşladılar, bize kötü şeyler söylediler. Şükürler olsun yeni bir ev bulduk, ama çok korktuk. Bunları okulda kızıma da söylüyorlar "Suriyeli bomba", "okula gelme" gibi laflar söylüyorlar. Öğretmeni çok iyi ama bazı öğrenciler kızımıza kötü davranıyor. Yine bir gün bir kız, kızımın oynamak istemedi. Annesi gelip onları uyararak kızımın oynamasını istedi (Mülakat, 17 Ağustos 2018, İzmir, 12).

Çoğunluk toplumu içerisinde giderek artan ve milliyetçi, yer yer ırkçı ve yabancı düşmanı, bir ton içeren bu tür söylemler, yukarıda da ifade edildiği üzere, özellikle muhafazakar-dindar-popüler bir şair İsmet Özel'in Suriyeli mültecilere 2015 yılında "hainler" demesinden sonra oldukça yaygınlaşmıştır.

Türkiye'de son yıllarda artan kitlesel göç süreçlerinde, özellikle Suriye'ye sınır illerde sıklıkla karşılaşılan ve çoğunluk toplumu ile yaşanan gerilimleri artıran sorunlardan biri olan çokeşliliğe burada değinmekte fayda vardır. Çokeşlilikten kaynaklandığı düşünülen toplumsal gerilim alanlarının özellikle Suriyeli kadınlar tarafından dile getirildiği bilinmektedir (Kaya, M., 2017). Bu sorun daha çok çokeşliliğin yerli topluluklar arasında da görece yaygın olduğu Güneydoğu Anadolu sınır illerinde görüldüğü söylenebilir. Suriyeli kadınların yaşadıkları sorunları genel olarak, dil bariyeri, işsizlik, yasa dışı yapılan ikinci evlilikler nedeniyle Türk kadınların onları potansiyel ikinci eş olarak görmesi ve bu nedenle dışlamaları, geceleri sokağa çıkma konusunda baskıya maruz kalmaları, kıyafetlerine karışılması olarak özetlendiği görülmektedir (Kaya, M., 2017; Erdoğan, 2020). Bu tür sorunlar da yine kadın göçmenlerin erkeklere oranla sosyal anlamda daha fazla dışlanmasına neden olmaktadır.

Genel olarak göçmenlerin özellikle buldukları toplumun dilini öğrenme motivasyonlarının içinde buldukları yeni coğrafyada sahip oldukları veya olmadıkları yasal statüyle yakından ilgili olduğu bilinmektedir (Kaya ve Kıraç, 2016; Erdoğan, 2020). Geçici bir süre için de olsa eğitim, sağlık ve barınma hizmetlerine erişim hakkı veren Geçici Koruma Yönetmeliği'ne tabi olan Suriyelilerin, bu statünün kendilerine sağladığı hakların geçici olması nedeniyle kendilerinin ve ailelerinin geleceğini yeterince güven içinde görmedikleri ve bu nedenle kendilerini bir tür limbo içinde hissettikleri anlaşılmaktadır. Erkeğin daha çok kamusal alanda bulunurken, kadının özel alanda kalması nedeniyle, çoğunlukla bu yükü daha fazla kadın göçmenler taşımaktadırlar. Bu limbo durumunun kadın göçmenleri içinde buldukları sosyal alanlara yeterince entegre edebilecek, çocuklarını eğitim kurumlarına kanalize edebilecek, daha sağlam temellere oturan komşuluk ilişkileri geliştirebilecek ve dolayısıyla Türkçe dilini öğrenme konusunda yeterince güçlü bir motivasyon geliştirmelerine engel olduğu anlaşılmaktadır (Kaya ve Kıraç, 2016; Kaya ve Nagel, 2021). Dil bariyeri, hak ve hizmetlere erişim, topluluklar arası iletişim, komşuluk ilişkileri, çocuklarda dışlanma ve asosyallik gibi farklı konuların kadın göçmenler açısından en başta gelen sorunlar olduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlik açısından göçmen gruplar arasında savunmasız olan gruplardan bir diğeri ise hiç şüphesiz LGBTİ bireylerdir. Göçmenlerin içerisinde de azınlık olabilecek gruplar bakımından, bir diğeri de azınlığın azınlığı olan LGBTİ bireyler sık sık kendilerini dışlayan toplumsal ve kurumsal mekanizmalarla karşılaşmaktadırlar. Genelde Türkiye'deki göçmen LGBTİ bireylerin kendi aralarında iletişim içerisinde oldukları ve uyum konusunda ancak internet üzerinden de bilgiye erişebildikleri ifade edilmektedir (Göksel, 2019). Kaos GL gibi ilgili sivil toplum kuruluşlarının internet sitelerinde de bu yönde bilgilendirme hizmetleri bulunmaktadır.¹² Yasal statüdeki bu tür derneklere bilgilendirme amacıyla, e-mail, telefonla ulaşıldığı gibi yüz yüze görüşmelerle de ulaşılabilmektedir. Bilgilendirme ve oryantasyon açısından göçmenler içerisinde dezavantajlı olarak görülebilecek gruplara yönelik olarak özellikle uygulayıcıların da eğitilmesi ve bilgilendirilmesi, bilgilendirmede toplumsal cinsiyet, ayrımcılık ve nefret suçu konularına değinilmesinin önem taşıdığı bilinmektedir. LGBTİ bireylerin, çoğu zaman ayrımcılığa maruz kalma korkusuyla bilgiye erişemedikleri ve sistem içerisinde yön bulmakta zorluk çektikleri görülmektedir (Durmaz vd., 2017).

12. KAOS GL adlı kuruluşun internet sitesi için bkz., <https://www.kaosgl.org/>

POLİTİKA ÖNERİLERİ

Bugüne kadar daha çok geçici bir statü altında kamusal alanda pek görünür olmadan varlıklarını sürdürmeye çalışan Suriyeliler, zaman geçtikçe ve anavatanlarına veya üçüncü bir ülkeye dönme ihtimalleri azaldıkça kamusal alanda daha görünür olmaya başlamışlardır. Kamusal alanda görünür olmak demek beraberinde ikinci aşamayı, diğer bir deyişle sosyo-ekonomik ve siyasal kaynakların paylaşımı aşamasını beraberinde getirmiştir. İkinci aşama, kaynakların bölüşümü konusunda rekabeti barındırdığından vatandaşlar ile Suriyeliler arasında toplumsal gerilimlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu çerçevede düşünüldüğünde bir üçüncü aşama olan devletin (merkezi ve/veya yerel idare) ortaya çıkan veya çıkma potansiyeli olan toplumsal gerilimleri çözüme kavuşturma aşaması gelmektedir.

Aşağıda sıralanan politika önerileri, görüleceği üzere, alan çalışmaları sırasında tespit edilen beş temel sorunun giderilmesine yoğunlaşmaktadır: 1) etkin bir iletişim stratejisi üretmek yoluyla yerleşik topluluklar ile Suriyeliler arasındaki mevcut karşılıklı önyargıların giderilmesi gereği; 2) Suriyeliler arasındaki Türkçe dil eksikliğinin giderilmesi konusu; 3) paradigmatik bir dönüşüm gerçekleştirilerek işe bazlı yaklaşım yerine hak temelli yaklaşım paradigmasının yaygınlaşmasını sağlamak ve göçmenlerin kendi kendilerine yetecek ve kendi sorunlarını çözebilecek etkin bireyler haline gelmelerine katkıda bulunmak; 4) uluslararası dayanışmayı etkin kılmak; ve 5) gönüllü geri dönüş tartışmalarını ve planlamalarını uluslararası hukuka uygun bir zemin üzerinde yapmak.

1) Etkin iletişim stratejisi

1. A) Kamu İstişare Toplantıları:

İl Göç İdarelerinin koordinasyonu ile her ilde ayrı ayrı ilgili kamu idareleri, özel sektör, yerel yönetimler, STK temsilcileri ve Suriyeli kanaat önderlerinin katılımıyla düzenli istişare toplantıları organize etmek suretiyle, farklı aktörlerin birbirlerinin faaliyetleri ve planları konusunda doğrudan bilgi sahibi olmaları ve mevcut gerilim alanları hakkında doğrudan bilgilendirilmeleri sağlanabilir.

1. B) Yerli halk için hazırlanacak “Suriyeliler Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar” Broşürü:

Göç İdaresi Başkanlığı (GİB), her ilin ihtiyaçlarını ve gerilim alanlarını göz önünde bulundurarak İl Göç İdareleri ile birlikte yerel halkın bilgilendirilmesine yönelik etkin bir İletişim Stratejisi hazırlayarak yerli halka “Suriyeliler hakkında doğru bilinen yanlışlar” şeklinde broşürler hazırlayabilir ve bu broşürlerin muhtarlık, esnaf ve benzeri aktörler üzerinden kamusal alanda yaygınlaşmasını sağlayabilir.

1. C) Kaynaşma etkinlikleri:

Muhtarlıklar ve İl Göç İdarelerinin işbirliği ile yerel halkın ve Suriyelilerin birbirleriyle kaynaşmalarını sağlayabilecek etkinlikler düzenlenmesi gerekir. Kaynaşma etkinlikleri aynı zamanda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ilgili her bir okula gönderilecek bir bilgilendirilme ile yerli öğrenci velileri ile Suriyeli öğrencilerin velilerinin bir araya gelmelerini sağlayacak etkinlikler ve veli toplantıları yoluyla da gerçekleştirilebilir. Bu yöntemle, yerli topluluklar ile Suriyeli topluluklar arasında var olan önyargıların kısmen giderilmesi sağlanabilir.

1. D) Suriyelilerin yerli topluma şükranlarını ifade edebilecekleri jestler:

Bursa şehir merkezinde 28 Ocak 2018 günü düzenlenen bir etkinlikle Suriyelilerin yerel halka karanfiller sunmak suretiyle onlara derin şükranlarını anlatmış olmaları bugüne kadar pek görülmemiş türden bir jest olmuş ve yerli halk ile Suriyelilerin kaynaşmalarına yardımcı olmuştur. Bu tür etkinliklerin farklı şehir merkezlerinde düzenlenmesi yine Suriyeliler hakkında ortaya çıkan olumsuz yargıların kısmen de olsa önüne geçilmesini sağlayabilir.

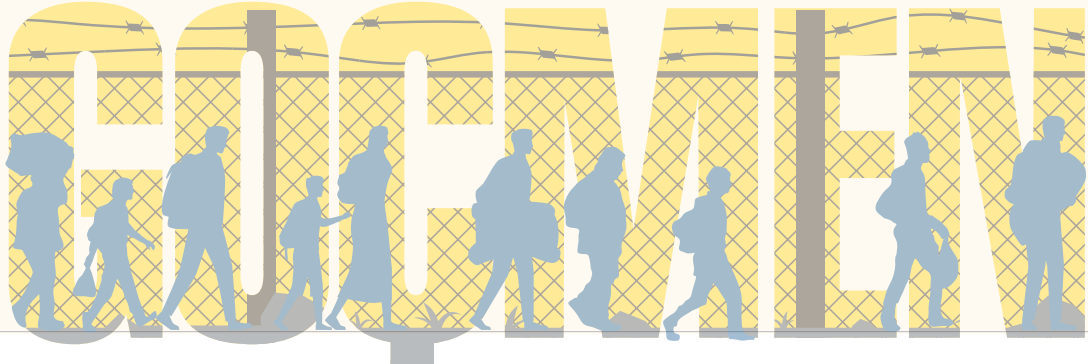
2) Türkçe Dil Sorununun Giderilmesi

2. A) Suriyelilere Yönelik Okuma Yazma Seferberliği:

Suriyelilerin Türkçe dil öğrenimlerini kolaylaştırmak amacıyla hizmet veren mevcut altyapının güçlendirilmesi gerekir. Halk Eğitim Merkezleri ve Ömür Boyu Öğrenme Programları aracılığıyla sadece Suriyeli çocuklara ve gençlere değil aynı zamanda yetişkinlere de yaygın şekilde dil öğretilmesi mümkün olmalıdır. Son dönemde yeniden başlatılan okuma-yazma seferberliğine Suriyelilerin de dahil edilmiş olmaları çok önemli bir gelişmedir.

2. B) Tercüme Hizmetlerinin Koordinasyonu:

GİB, İl Göç İdareleri ile koordineli çalışmak suretiyle Suriyelilerin yoğun olarak ikamet ettikleri illerde kamu kuruluşlarının ve yerel kuruluşların ihtiyacı olan tercüme hizmetlerinin etkin bir şekilde karşılanması için çaba harcamalıdır. Güvenlik birimlerinin bu konuda sergilediği olumlu örneklerden faydalanmak mümkün olabilir.

3) Paradigma değişikliği ihtiyacı

3.A) Geçimlerini kendilerine sunulan yardımlarla sağlayan pasif insanlar olmak yerine aktif bireyler haline gelmek:

Suriyelilerin kendi kendilerine yetebilmelerinin öncelikli koşulu sosyo-ekonomik açıdan daha güçlü olmalarıyla mümkündür. Bunun yolu da bugüne değin izlenen yöntemlerin dışındadır. Bugüne değin daha çok iâşe-yardım bazlı bir paradigma egemenken, bundan böyle daha çok hak-temelli bir paradigma takip etmek suretiyle Suriyelilerin sürekli yardıma muhtaç bir şekilde pasif olarak yaşamalarının değil, kendi sorunlarını çözebilmek için mücadele eden aktif mahalle sakinleri haline gelmeleri sağlanabilir. Suriyelilerin pasiflikten aktif bireylere geçmeleri için yerel yönetimlerde, kamu idarelerinde ve sivil toplum kuruluşlarında köklü bir paradigma dönüşümüne ihtiyaç bulunmaktadır.

3. B) Çalışma izinlerinin önündeki engellerin kaldırılması:

Suriyelilerin kendi kendilerine yetebilecek aktif bireyler haline gelmeleri ancak ve ancak sosyo-ekonomik açıdan güçlendirilmeleriyle mümkün olabilir. Bunun öncelikli koşulu ise Suriyelilerin istihdam piyasalarına erişimleri ve yardıma muhtaç olmadan sosyal güvenlik şemsiyesi altında çalışabilmeleri için ihtiyaç duyulan yasal düzenlemelerin yapılması ve çalışma izinlerinin hızla verilmesi ile mümkün olabilir.

3. C) Mükerrer yardımların önlenmesi:

Görece yoksul yerli topluluklar ile Suriyeliler arasında ortaya çıkan birtakım toplumsal gerilimlerin kaynaklarından biri olan Suriyelilere mükerrer yardımların önüne geçilmesi gerekmektedir. İl Göç İdarelerinin bu çerçevede inisiyatif geliştirmeleri beklenmelidir.

3. D) Belediyelere kaynak aktarımı:

Merkezi idareden belediyelere aktarılan kaynakların büyüklükleri tespit edilirken illerdeki Suriyeli göçmen nüfusuna dikkat etmekte fayda bulunmaktadır. Belediye Kanunu'nun 13. maddesinde yer alan 'Hemşehrilik' ilkesi olması gerektiği gibi ilgili belediye sınırları içerisinde yaşayan sakinlerin tamamına eşit hizmet sunulmasını öngörürken, 14. madde, "Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur" ifadesinde vatandaşlarla vatandaş olmayanlar arasında örtülü bir ayırım yapmaktadır. Bu durum tüm sakinler çerçevesinde tanımlanan 'hemşehrilere' atıfta bulunan 13. madde ile tutarsız görünmektedir. Buna karşın, çoğu belediye, 14. maddeye başvurarak yerleşik göçmenlerle ilgili eşit sorumluluklarından kaçınmaya çalışmak yerine, 13. maddedeki hemşehrilik ilkesini kabul etmekte ve bu ilkeye göre hareket etmektedir. Söz konusu tutarsızlığın giderilmesi için Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde düzenleme yapılması gerekmektedir.

3. E) Vatandaşlık konusu:

Suriyelilere vatandaşlık verilmesi konusu maalesef siyasal bir polemik düzeyinde ele alınmaktadır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, mültecilere buldukları ülkelerde bir perspektif sunulabilmesi için belli bir sürenin ardından buldukları ülkenin vatandaşlığını alabilmeleri gerektiğinden söz eder. Türkiye'deki Suriyeliler mülteci statüsünde değil geçici koruma statüsünde olduklarından bu haktan yoksun kalmaktadırlar. Ancak pratikteki duruma bakıldığında uzayan kalış süreleri nedeniyle geçici koruma statüsünün zaman içinde gerçekliğini yitirdiği görülmektedir. Yasa koyucu bu nedenle kanunların el verdiği ölçüde sayıları giderek artan Suriyeliye vatandaşlık vermeye başlamıştır. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 12'nci maddesinde belirtilen istisnai vatandaşlık uygulamasından faydalanabilecek geçici koruma altındaki göçmenleri belirlemek amacıyla illerdeki Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü bünyesinde komisyonlar oluşturulmuştur. Bu hedef doğrultusunda, mevzuata uygun şekilde göçmenlere vatandaşlık verilmesi suretiyle ülke ekonomisine, bilimine, kültürel hayatına katkıda bulunmaları sağlanabilir. Ancak bu konuda oluşturulacak politikanın toplumun geniş kesimlerinden de destek alacak şekilde, katılımcı bir yaklaşımla şekillendirilmesi elzemdir.

3. F) Geçici koruma altındaki göçmen işgücünün ülke içindeki hareketliliği:

Türkiye'de bulunan geçici koruma kapsamındaki yabancıların istihdam olanaklarına erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla, yabancıların kayıtlı olduğu il dışından yapılan çalışma izni başvurularında yabancıların o ile sevki sağlanabilmektedir. Ancak, geçici koruma altında bulunan yabancıların çalışma izni başvurularının sınırlı olduğu bilindiğinden söz konusu yabancıların çalışmasını düzenleyen mevzuatta serbest hareket etmeye getirilen kısıtlamalar, bu göçmen grubunda ücretli çalışanları ve işverenleri olumsuz etkileyebilir. Serbest hareketlilik kısıtlamaları, çalışanların geçim kaynaklarına erişimlerini, istedikleri geçim kaynakları edinmek için gerekli beşerî, maddi ve sosyal sermaye konusundaki davranışlarını ve yatırımlarını olumsuz etkileyebilir. Benzer biçimde, bu kısıtlar işverenlerin kredi bulma, ulaşabildiği piyasaları artırma gibi faaliyetlerini azaltarak mevcut ve planlanan yatırımlara olumsuz yönde tesir edebilir. Bu tartışmaların ışığında, geçim kaynakları fırsatlarına erişimle ilgili yasal düzenlemelerde ve programlarda, çalışan ve girişimci olan göçmen grupların yaklaşımları dikkate alınmalıdır.

3. G) Sürdürülebilir istihdam ve entegrasyon:

Sürdürülebilir istihdam, göçmenler için yerel topluluklara dahil olmanın önemli bir aracı ve kalkınmaya katkıda bulunan bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bununla

birlikte, Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT) ve Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP), tarafından desteklenen projeler de dahil olmak üzere çoğu uluslararası yardım projesinde göçmenlerin iş piyasalarına katılabilmeleri için gerekli donanımına sahip olmaları için çaba gösterildiği görülmektedir. Bu projelerle bir yandan göçmenlere istihdam olanaklarını artırmak için beceri eğitimi sağlamak gibi işgücü denkleminin arz tarafını ilgilendiren önlemlere aşırı vurgu yapılırken diğer yandan göçmenler arasında girişimciliği teşvik eden projeler aracılığıyla da iş yaratılmasına bir miktar önem verilmektedir. Ancak söz konusu resimde eksik olan, çok sayıda zorunlu göçmene ev sahipliği yapan Türkiye'de ekonomik büyümeyi tetikleyebilecek ve göçmenlerin işgücüne olan talebini artıracak önlemlerin alınmıyor olmasıdır. Uluslararası toplumun, zorunlu göçmenlerin işgücü ile üretilen ürünlerin ticareti için kolaylaştırıcı birtakım önlemler almak suretiyle ve daha net bir ifadeyle bu tür ürünlerin vergilendirmeden muaf bir şekilde ihracatını mümkün kılacak ticari düzenlemeler yapması beklenebilir.

3. H) Ulusal STK'ların rollerinin etkinleştirilmesi gerekmektedir:

FRIT ve 3RP'nin uygulanmasından ortaya çıkan bir başka temel bulgu da uluslararası yardım fonlarına erişimi düzenleyen kurallar ve düzenlemeler nedeniyle ulusal STK'ların taşeronlara indirgenmiş olduğu gerçeğidir. Bu durum, deneyimli ulusal STK'ların hem programların formüle edilmesinde hem de bu programlar tarafından desteklenen projelerin uygulanmasında daha etkili bir rol oynamasını maalesef mümkün kılmamaktadır. Bu STK'lar genellikle yalnızca kısa vadeli fonlara erişebilirken, ele aldıkları sorunlar uzun vadeli yaklaşımları gerektirir.

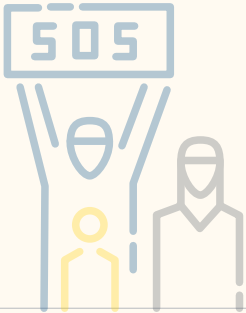

4) Uluslararası Dayanışma

4.A) Yerel yönetimlerin ve devlet aktörlerinin sürece daha aktif katılımını sağlayacak yöntemler:

Türkiye, özellikle 2015 yılını takiben geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin hayatlarını kolaylaştırabilmek için uluslararası toplumu sorumluluk paylaşımına davet etmiştir. Bu çerçevede, 2020 yılı itibarıyla uluslararası toplumun sürecin yönetilmesinde üç farklı şekilde yardım programları yürüttükleri görülmektedir. Bunlardan ilki 2016 yılında AB tarafından başlatılan ve SUY uygulamasını da içinde barındıran FRIT Programıdır. Bu çerçevede uluslararası toplum tarafından sağlanan ikinci yardım programı ise 3RP olarak bilinen Bölgesel Mülteci Dayanıklılık Planlarıdır. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNHCR), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM) gibi Birleşmiş Milletler bünyesinde yer alan kuruluşlar tarafından yönetilen bu programlarda Türkiye hükümeti ve yerel yönetimler yer alabilmektedirler. Son olarak, üçüncü grup uluslararası yardımlar ise ülkeler arasında ikili ilişkiler çerçevesinde sağlanmaktadır. Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) gibi birtakım yabancı kurumların sağladığı fonlar yine Türkiye'deki göçmenlerin sosyal ve ekonomik uyumlarına katkı sağlayacak önemli fırsatlar yaratmıştır. Ancak, bu tür fonların mükerrer olabildikleri, göçmenler için bağımlılık yarattıkları, göçmenleri pasifleştirdiği, kendi ayakları üzerinde durabilmek konusunda yeterince destek olamadıkları ve yerli topluluklar ile Suriyeliler arasında hasmane tutumların ortaya çıkmasına neden olabildikleri yönünde birtakım eleştirilerle karşı karşıya geldikleri görülmektedir. Uluslararası fonlar hakkında yapılan bir diğer eleştiri ise, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin, devlet kurumlarının ve yerel yönetimlerin söz konusu fonların oluşumu, dağıtımı ve değerlendirilmesi süreçlerine dahil edilmedikleri ve daha çok pasif konumda oldukları gerçeğidir. Dolayısıyla, finansal yardımların önemli bir kısmının aracı uluslararası sivil toplum kurumlarına gittiği konusunda genel bir görüş hakimdir. 18 Mart 2016 tarihinde yürürlüğe giren, Türkiye'nin Yunanistan'a yönelmiş olan mülteci geçişini engellemek için sınır güvenliği önlemlerini artırmasına ve karşılığında geçici koruma altındaki Suriyelilerin ihtiyaçları için harcanmak üzere finansal destek aldığı AB-Türkiye Mülteci Mutabakatının¹³ yenilenmesi durumunda söz konusu finansal yardımların ve projelerin istenilen sonuçlara erişebilmeleri için koordine edilmelerine ve yerel yönetimler ile kamu kurumlarının sürece doğrudan dahil edilmelerine ihtiyaç bulunmaktadır.

13. Türkiye açısından finansal bir anlam dışında başka anlamlar da içeren AB-Türkiye Mülteci Mutabakatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa. Erişim tarihi 12 Eylül 2022. 2020 yılından bu yana Mutabakatın yenilenmesine ilişkin görüşmeler devam etmekle birlikte 24 Şubat 2021 tarihinde başlayan Ukrayna savaşının ardından AB gündemini belirleyen Ukraynalı mülteci sorunu nedeniyle AB üye devletleri açısından önceliğini yitiren bir konu haline gelmiştir.

4) Gönüllü geri dönüş

Türkiye'deki göçmenlerin de kendi ülkelerine geri dönüş süreçleri de karar alıcıların zaman içerisinde yoğunluklu olarak ilgilenecekleri konulardan biri olacaktır. Gerek AKP iktidarı gerek muhalefet partileri tarafından sıklıkla yinelenen Suriyelilerin geri dönüşü konusu sağlıklı bir hukuki zemin üzerinde yürütülmemektedir. Türkiye, yakın zamana kadar göç veren bir ülke olarak geçmişten kazandığı derin tecrübe ve bilgi birikimini kullanıp hem ulusal bir mekanizma kurmak hem de IOM, UNHCR ve Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezi (ICMPD) gibi ilgili uluslararası kuruluşların desteğini almak, göçmenlerin geldiği ülkelerin devlet aktörleriyle ve gönüllü geri dönüş yapmak isteyen göçmenlerin kendileriyle birlikte işbirliği yapmak suretiyle göçmenlerin geri dönüş ve yeniden uyum süreçlerini başarılı bir şekilde yürütebilmelidir. Gönüllü geri dönüş ve yeniden uyum süreçlerinin planlanmasında ve takip edilmesinde GİB'na önemli görevler ve sorumluluklar düşmektedir. Gerek ilgili ulusal kurum ve kuruluşlarla, yerel yönetimlerle, uluslararası kuruluşlarla, gönüllü geri dönüş programlarının yapılacağı devletlerin aktörleriyle ve ilgili göçmenlerle yapılacak olan iş birliğini koordine edecek kurum olması hasebiyle GİB, gönüllü geri dönüş ve yeniden uyum süreçlerini planlayan ve takip eden kurum görevindedir. Göçmenlerin kendi ülkelerine gönüllü geri dönüş yaptıktan sonra buldukları ortama yeniden uyum sağlayabilmeleri konusu geri dönüş sürecinin önemli bir parçasıdır. Göçmenlerin geri dönüş süreçlerinde onların haklarını korumak ve refahlarını sağlamak için birtakım politikaların ve kaynakların üretiliyor olması, göçmenlerin anavatanlarına yeniden uyum sağlamaları için olumlu bir etki yaratmaktadır. Göçmenlerin kendi anavatanlarında yeniden bir hayat kurmalarını ve tekrar sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal hayata katılmalarını sağlamak için geri dönüş sürecinde birtakım yeniden uyum programlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

IOM tarafından geliştirilen birtakım geri dönüş ilkeleri bulunmaktadır ve bu ilkeler Uluslararası anlamda benimsenen ilkeler olarak ön plana çıkmaktadır. 1979 yılından buyana IOM tarafından uygulanan ve Destekli Gönüllü Geri Dönüş ve Yeniden Uyum (AVRR) Programı olarak adlandırılan bu programın birtakım ilkeleri bulunmaktadır:

- **Gönüllülük:** AVRR bağlamında, iki koşulun geçerli olması durumunda gönüllülüğün var olduğu varsayılmaktadır.
- **Göçmen merkezli yaklaşım:** Her göçmene geri dönüş ve yeniden uyum sürecinde cinsiyete ve yaşa duyarlı bir şekilde özel destek sağlamak için bireysel değerlendirmeler yapılmalıdır.
- **Güvenlik:** Gönüllü Geri Dönüş programları, genel güvenlik seviyesi ve geri dönüş ve yeniden entegrasyon yardımının sağlanmasını etkileyebilecek operasyonel zorluklar gibi güvenlik hususlarını dikkate almalıdır.

- **Yeniden uyumun sürdürülebilirliği:** Geri dönenler ekonomik kendi kendine yeterlilik, topluluklarındaki sosyal istikrar ve psiko-sosyal refah düzeylerine ulaştıklarında, göçmenlerle (yeniden) baş etmelerine olanak sağlayan psiko-sosyal refah düzeylerine ulaştığında, yeniden yapılanma sürdürülebilir kabul edilebilir.
- **Gizlilik:** Göçmen mahremiyetine, kişisel verilerin gizliliğini ve bireylerin gizliliğini korumak için gerekli tüm makul önlemleri alarak, hak sahiplerinin kişisel verilerinin işlenmesi hususuna saygı duyulması gerekmektedir.
- **Diyalog ve ortaklık:** Kurumsal diyalog, gönüllü geri dönüş sürecinin farklı aşamalarında yer alan paydaşlar arasında yapıcı ve dengeli değişimleri teşvik eder. Kurumlar arası diyalog, aynı zamanda politika gelişimini teşvik ederken, geri dönüş ve yeniden uyum süreçleriyle ilgili zorlukların ortak bir şekilde çözümünü teşvik eder.
- **Kanıtla dayalı programlama:** Gönüllü geri dönüş süreci boyunca sistematik ve sürekli veri toplama, izleme ve değerlendirme yapılması gerekmektedir. Göçmenlerin, alınan yardım konusundaki görüşlerini açık veya gizli bir şekilde ifade etmelerini sağlamak için geri bildirim mekanizmaları da oluşturulmalıdır.

Gönüllü geri dönüş programlarının bu ilkeler etrafında oluşturulması ve hayata geçirilmesi için ilgili kamu kurumlarının, bilim çevrelerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve göçmenlerin yine GİB koordinatörlüğünde desteklenmesi sağlanmalıdır.

SONUÇ

Suriyelilerin dönüşüne dair tımandırılan söylem, başlangıçtaki misafirlik ve ensar ruhu söylemlerinin yerini almıştır. Gerek iktidar partisi gerek muhalefetteki siyasal partiler, geri dönüş söyleminin siyasi getirisinin daha fazla olduğuna inandıklarından son birkaç yıldır entegrasyon söylemini kullanmaktan kaçınmışlardır. Bu nedenle, GİB tarafından hazırlanan 2018-2023 Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı'nın kamuoyuna duyurulması da fazlasıyla geciktirilmiştir.¹⁴ Gittikçe yükselen geri dönüş söyleminin mülteciler açısından yarattığı belirsizlik ve aynı zamanda büyüyen siyasi, toplumsal ve ekonomik kırılganlık durumu Türkiye'de farklılıkların bir arada barış içinde yaşaması konusunda soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir. Kent mültecileri, işgücü piyasasına erişimde zorluklarla karşılaşmaya devam ederken tarım ekonomilerinin mültecilerin işgücü piyasasına erişimini görece kolaylaştırdığı görülmektedir. Genel olarak istihdam konusunda yaşanan belirsizlikler mültecilerin kendi ayakları üzerinde durmasını büyük ölçüde engellemektedir.

Bu tür faktörler ve geleceğe dair süregelen belirsizlik, bazı Suriyelilerin Yunan adalarına doğru kaçak yollardan gitmesine neden olmaya devam etmektedir. Suriyelilerin geri gönderilme korkusu, Ekim 2019'da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Türkiye-Suriye sınırında, bir milyon civarında geçici koruma altındaki Suriyelilerin geri dönüşü ve yerleştirilmesi için planlanan güvenli bir bölgenin oluşturulması için askeri operasyon başlatmasıyla daha da artmıştır. Geri gönderilme korkusuna ek olarak Suriyelilerin mevcut durumuna ilişkin olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasında artan huzursuzluk, mülteciler ile yerleşik topluluklar arasındaki gerilimlerin artmasına neden olmaktadır. Son dönemde özellikle Zafer Partisi çevrelerinde sosyal medyada yükselen mülteci karşıtlığından da görüleceği üzere yaklaşmakta olan genel seçimler arifesinde mülteciler meselesinin siyaseten fazlasıyla kullanılacaktır. Önümüzdeki genel seçimlerin sonuçlarından bağımsız olarak yukarıda dile getirilen politika önerilerinin hayata geçirilmesi yoluyla Türkiye'deki merkezi devlet aktörlerinin yerel yönetimler, ilgili STK'lar, göçmenler ve mülteciler ve uluslararası toplumla birlikte dayanışma içerisinde hareket ederek mülteciler konusunun toplumsal kutuplaşmayı artırmayacak şekilde yönetilmesini mümkün kılabilir. Sosyal, siyasal ve iktisadi kaynaklara erişim süreçlerinde mültecilerin kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlamaya çalışmak suretiyle ülkede yaşanan gerilimlerin belli ölçüde de olsa önüne geçmek mümkün olabilir. Gerek ülke içerisindeki adaletin gerek küresel adaletin sağlanması için geçici koruma altındaki Suriyelilere uluslararası hukuk normları içerisinde yaklaşmak ve gönüllü geri dönüş dahil uyum, vatandaşlık, kaynaklara erişim gibi pek çok tartışmayı bu normlar üzerinden yapmak geleceğin daha barışçıl bir şekilde inşa edilmesine olanak yaratabilir.

14. Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023 tam metni için bkz., <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/UYUM-STRATEJI/Uyum-Strateji-Belgesi-ve-Ulusal-Eylem-Plani.pdf> Erişim tarihi 12 Eylül 2022.

Kaynakça

- + Allport, Gordon W. (1954). The Nature of Prejudice. Reading: Addison-Wesley.
- + Aydemir, Nermin (2022). "Framing Syrian refugees in Turkish politics: a qualitative analysis on party group speeches," Territory, Politics, Governance, DOI: 10.1080/21622671.2021.2012247
- + Boratav, Pertev N. (1958). "Les noirs dans le folklore turc et le folklore des noirs de Turquie", Journal de la Société des Africanistes, 28: 7-23.
- + Çatı, Mehmet Osman (2013). "The Political Economy of the Syrian Foreign Policy, 1949-1963," Yayınlanmamış Doktora Tezi. School of Oriental and African Studies, University of London.
- + de Certeau, Michel (1984). The Practices of Everyday Life. Berkeley: University of California Press, [Türkçesi: Gündelik Hayatın Keşfi I, çev. Lale Arslan Özcan, Dost, Ankara, 2009; Gündelik Hayatın Keşfi II, çev. Çağrı Eroğlu ve Erkan Ataçay, Dost, Ankara, 2010]
- + Deniz, A. Çağlar, Yusuf Ekinci ve A. Banu Hülür (2016). "Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Mekanizmaları," SBARD, 14/27: 17-40.
- + Durmaz, Nursel, Hakan Topateş ve Aslıcan Kalfa-Topateş (2017). "İşçi sağlığı ve güvenliği açısından Denizli ilindeki LGBTİ göçmenlerin çalışma deneyimleri," Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 64 (Nisan-Haziran): 37-43.
- + Ekinci, Yusuf (2015). "'Misafirlik Dediğin Üç Gün Olur': Suriyeli Sığınmacılar ve Sosyal Dışlanma," Birikim, 311 (Mart): 48-54.
- + Erdemir, Aykan (2016). "The Syrian Refugee Crisis: Can Turkey be an Effective Partner?" Foundation for Defence of Democracies, 16th February 2016, <http://www.defenddemocracy.org/media-hit/dr-aykan-erdemir-the-syrian-refugee-crisis-can-turkey-be-an-effective-partner/>. Erişim tarihi 3 Eylül 2022.
- + Erdoğan, Murat (2020). "Syrians Barometer 2019: A Framework for Achieving Social Cohesion with Syrians in Turkey," <https://www.unhcr.org/tr/wpcontent/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-ENG-04092020.pdf>
- + Erdoğan, Murat, Kemal Kirişçi ve Gökçe Uysal (2021). Improving Syrian Refugee Inclusion in the Turkish Economy How Can the International Community Help? Canada: World Refugee and Migration Council.
- + Gökay, Bülent (2015). "The Making of a Racist Myth," Ottomania (15 January). <http://www.fabrikzeitung.ch/the-making-of-a-racist-myth/>
- + Göksel, Gülay Uğur (2019). Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi: Adil Entegrasyon. Çeviri Müge Kızıltuğ. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- + Hobsbawm, Eric ve Terence Ranger (1983). The Invention of Tradition. Cambridge: Cambridge University Press.
- + Ibn Khaldun, Mohammad (1969). The Muqaddimah: An Introduction to History, N.J. Dawood, ed., Franz Rosenthal, trans. Princeton: Princeton University Press.
- + Jancevicz, Barbara (2021). "Syrians in Turkey," RESPOND Working Paper Series, <https://respondmigration.com/wp-blog/syrians-in-turkey-experiences-migration-integration-survey-study>. Erişim tarihi 14 Ağustos 2022.

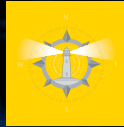
- + Jancevicz, Barbara (2021). "Syrians in Turkey," RESPOND Working Paper Series, <https://respondmigration.com/wp-blog/syrians-in-turkey-experiences-migration-integrati-on-survey-study>. Erişim tarihi 14 Ağustos 2022.
- + Kaya, Ayhan (2017). "Syrian Refugees and a Tale of two Cities: Aleppo and Istanbul" European Review:1-23, doi:10.1017/S1062798717000084
- + Kaya, Mahmut (2017). Türkiye'deki Suriyeliler: İç İçe Geçişler ve Karşılaşmalar. İstanbul: Hiper Yayınları
- + Kaya, Ayhan ve Aysu Kırac (2016). "İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarargörebilirlik Değerlendirme Raporu," Hayata Destek Derneği Araştırma Raporu. İstanbul: Hayata Destek Derneği (Nisan).
- + Kaya, Ayhan, Susan Rottmann, Ela Aras, Zeynep Mencütek (2021). Koruma, Kabul ve Entegrasyon: Türkiye'de Mültecilik. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, <https://bilgiyay.com/wp-content/uploads/2021/05/korumakabulveentegrasyon.pdf>
- + Khoury, Philip S. (1983). Urban Notables and Arab Nationalism. New York: Cambridge.
- + Kirişçi, Kemal ve Sema Karaca (2015). "Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitleselel Mülteci Akınları," Murat Erdoğan and Ayhan Kaya, der., 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 295-314.
- + Lüdtke, Alf (1989). Alltagsgeschichte. Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungen und Lebensweisen. Frankfurt/Main.
- + Marfleet, Philip (2013). "Explorations in a Foreign Land: States, Refugees, and the Problem of History," Refugee Survey Quarterly, 32/2: 14-34.
- + Newsbeezzer (2021) Erdogan's advisor Yasin Aktay: "Turkey has to live with Syrian refugees, 26 Temmuz. <https://newsbeezzer.com/turkeyeng/erdogans-advisor-yasin-aktay-turkey-has-to-live-with-syrian-refugees/>. Erişim tarihi 19 Ağustos 2022.
- + Park, Robert Ezra, Ernest W. Burgess and Roderick D. McKenzie (1925). The City. London: University of Chicago Press.
- + Pope, Nicolas ve Hugh Pope (1997). Turkey Unveiled: A History of Modern Turkey. London: John Murray.
- + Şaul, Mahir (2015). "Kara Afrika'dan Anadolu'ya Göç," M. Erdoğan ve A. Kaya, der., 14. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'ye Göçler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- + Scott, James C. (1985). Weapons of the Weak. Everyday Forms of Resistance. New Haven and London.
- + Sınmazdemir, Tolga, Kristin Fabbe ve Chad Hazlett (2017). "What Syrians want their future to be?: A Survey on Refugees in Turkey." Foreign Affairs (1 May), <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2017-05-01/what-do-syrians-want-their-future-to-be>
- + Tajfel, Henri (1981). Human Groups and Social Categories. Studies in Social Psychology. Cambridge: Cambridge University Press.
- + Watenpugh, Keith D. (2005). "Cleansing the Cosmopolitan City: Historicism, Journalism and the Arab Nation in the Post-Ottoman Eastern Mediterranean," Social History, Vol. 30, No.1: 1-24
- + Wodak, Ruth ve Teun A. van Dijk, eds. (2000.) Racism at the Top. Parliamentary Discourses on Ethnic Issues in Six European States. Austria, Klagenfurt/Celovec: Drava.
- + Yanaşmayan, Zeynep (2018). The Migration of Highly Educated Turkish Citizens to Europe: From Guestworkers to Global Talent London: Routledge.

EYLÜL/2022

KONU: GÖÇ

TÜRKİYE'DE ARTAN GÖÇMEN KARŞITLIĞININ NEDENLERİ VE ÇÖZÜMÜNE İLİŞKİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

• AYHAN KAYA / İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ •

EkonomikA

"EDAM tarafından yapılan sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, yoksulluk, iyi yönetim, demokratikleşme ve sürdürülebilir kalkınma gibi politik ekonomi çalışmalarını yayınlamak üzere oluşturulmuş bir platformdur."

adres. Hare Sokağı No.16 Akatlar,
Pk.34335 Beşiktaş / İstanbul-Türkiye

tel. +90 212 352 18 54
fax. +90 212 351 54 65

www.ekonomika.org.tr
info@edam.org.tr